

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุญาวิทยาสังคม สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต The Development of an Elective Course: Social Gerontology for Bachelor of Nursing Science Students

พว.จรรยาพร ทะแกลัวพันธุ์*

Jarouyporn Thagleawpun, R.N., M.N.S.*

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุญาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ดำเนินการการพัฒนาดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เอกสารและการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรวมทั้งกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง จำนวน 18 คน 2) นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต จำนวน 24 คน 3) พยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดลำปาง จำนวน 20 คน และ 4) ผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 24 คน เครื่องมือวิจัยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบบันทึกผลการวิเคราะห์เอกสารและแบบบันทึกผลการประชุม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ขั้นตอนที่ 2 การร่างหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุญาวิทยาสังคม โดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 8 คน กำหนดเป็นโครงสร้างของหลักสูตร และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน วิทยากรหลักสูตรเครื่องมือการประเมินหลักสูตรเป็นแบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรเพื่อตรวจสอบประสิทธิผล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง จำนวน 45 คน และผู้สูงอายุในความดูแลของนักศึกษา จำนวน 45 คน ทดลองสอน 30 ชั่วโมง และดูแลผู้สูงอายุ 18 ชั่วโมง เครื่องมือวิจัยเป็นแบบทดสอบและแบบสังเกตมาตรฐานการเรียนรู้ 5 ด้าน และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนแบบประเมินความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

* ผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง

ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพุดมวิท्याลังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต มีโครงสร้างของหลักสูตรสอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการ มีองค์ประกอบเหมาะสม เป็นรายวิชาเลือกเสรีจำนวน 2 หน่วยกิต มีสาระสำคัญเป็นการส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุให้มีภาวะสุขภาพที่ดี โดยมีการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรจากการประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ ได้คะแนนในระดับดีทั้ง 5 ด้าน ความสามารถในการนำความรู้ไปดูแลผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร พุดมวิท्याลังคม พยาบาลศาสตรบัณฑิต

Abstract

The purpose of this study was to develop an elective course entitled “Social Gerontology for Bachelor of Nursing Science Students”. The study was divided into four phases, namely, 1) need assessment, 2) course development, 3) pilot course implementation, and 4) course evaluation. The need assessment involved documentary analysis and focus group discussions. Participants included 18 nursing instructors, 24 nursing students, 20 professional nurses working in community hospitals and health promoting hospitals, and 24 older persons living in Maung District, Lampang Province. Data were analyzed using qualitative content analysis. The need assessment results were input into initial course development involving 8 nursing instructors who served as the curriculum development committee. The draft of the elective course was then validated and reviewed by 3 experts. The researcher and the curriculum committee improved the course in accordance with the experts’ advice. The revised course was then implemented with 45 second year nursing students. Each student was assigned to work collaboratively with an older person (45 older persons in total) throughout the course. The course was comprised of 30 hours of classroom teaching and learning experiences and 18 hours of experiential learning with older persons. The course evaluation included: observation and tests of student’s achievements in five domains of learning outcomes stipulated in Thailand Qualifications Framework (Nursing), student’s satisfaction toward the course, and student’s competency in older person care. Data were analyzed using descriptive statistics, namely, mean and SD.

The results showed that “Social Gerontology for Bachelor of Nursing Science Students”, as a 2 credit hour-elective course, was compatible with the identified needs and appropriately structured. The course focused on promoting active ageing and self-management among older persons. In terms of its effectiveness, the students achieved a good level of learning outcomes in all domains, and demonstrated a good level of competency in older person care. The students were highly satisfied with the course.

Keywords : course development, social gerontology, bachelor of nursing science

ความเป็นมาและ ความสำคัญของปัญหา

ในปี 2557 ประเทศไทยมีประชากรวัยทำงาน (อายุ 15-49 ปี) จำนวน 4.3 คนต่อผู้สูงอายุหนึ่งคน ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้าประเทศไทยจะมีวัยทำงานเพียง 2 คนต่อผู้สูงอายุหนึ่งคนเท่านั้น ข้อมูลด้านประชากรพบว่า มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” (Aged society) และถ้าจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete aged society) จากการคาดคะเนโครงสร้างประชากรในปี 2564 จะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super aged society) การเพิ่มของประชากรกลุ่มนี้จะส่งผลต่อความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย และความพิการหรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในอนาคตเมื่อสังคมไทยสูงวัยมากขึ้น ความต้องการการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุก็จะเพิ่มสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว^{1,2} ซึ่งสถานการณ์

ดังกล่าวเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องพัฒนาบริการแก่ผู้สูงอายุและครอบครัว รวมถึงการพัฒนาทางการศึกษาการดูแลผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรด้านสุขภาพและด้านสังคมเพื่อรองรับความต้องการด้านการบริการที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุทุกภาคส่วนจึงจำเป็นต้องกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ ดังเห็นได้จากพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และปฏิญญาผู้สูงอายุไทย³ ซึ่งเป็นนโยบายในระดับชาติ ในช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่านโยบายและมาตรการเหล่านี้ได้นำกระบวนการคิดเชิงบวกมาใช้ในการสร้างสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและการเพิ่มคุณค่าการมีชีวิตอยู่ของผู้สูงอายุ จนเรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคม (Social innovation) ที่เปลี่ยนมุมมองของสังคมในการดูแลผู้สูงอายุในการแก้ปัญหาภาวะพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุ การกำหนดยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุจึงมีความเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนที่จะต้องเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับระบบการดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น การให้บริการด้านสุขภาพ การจัดสวัสดิการทางสังคม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดการศึกษาเพื่อเตรียม

พยาบาลเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพก็เป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงสภาพสังคมและปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ปัจจุบันมุมมองด้านผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพา เป็นมุมมองต่อผู้สูงอายุเป็นเรื่องประสบการณ์ด้านบวกและการมีชีวิตที่ยาวนาน แนวคิดนี้แสดงถึงภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุ และเป็นเป้าหมายของภาวะหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลก โดยคาดว่าภาวะพุดมพลังเป็นหนทางเดียวที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก⁴ ซึ่งภาวะพุดมพลังคือภาวะที่มีผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพสามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจกรรมประจำวัน มีส่วนร่วมในครอบครัวและกลุ่มสังคม รวมทั้งมีความมั่นคงด้านการเงินและด้านกายภาพ แนวคิดพุดมพลังนี้จึงเน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและสุขภาพ สุขภาพและการมีส่วนร่วม องค์ประกอบของภาวะพุดมพลังจึงประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลัก คือ สุขภาพที่ดี (health) การมีส่วนร่วม (participation) และความมั่นคงหรือการมีหลักประกัน (security) ดังนั้นในสภาวะที่ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วร่วมกับมีการเปลี่ยนแปลงด้านระบบการดูแลโดยครอบครัวในสังคมไทยที่มีผลกระทบด้านลบต่อคุณภาพการดูแลและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไทย สถานการณ์ดังกล่าวเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่ทำให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาที่ผลิตบุคลากรด้านสุขภาพต้องพัฒนาบริการแก่ผู้สูงอายุและครอบครัว รวมถึงการพัฒนาทางการศึกษาการดูแลผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรภาค

สุขภาพและภาคสังคมเพื่อรองรับความต้องการด้านการบริการที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปางเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตบุคลากรสุขภาพที่จะไปส่งเสริมและดูแลสุขภาพของบุคคลในสังคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมและการเปลี่ยนแปลงของนโยบายในด้านการดูแลสุขภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรให้รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จากการประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่วิทยาลัยฯ ใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2555 ถึง 2560 พบว่าหลักสูตรนี้มีคุณสมบัติเป็นไปตามข้อบังคับของสภาการพยาบาลว่าด้วยหลักเกณฑ์การรับรองสถาบันการศึกษาระดับปริญญาพยาบาลทุกประการ แต่เมื่อพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ รวมถึงนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติด้านสาธารณสุขระยะ 20 ปีที่จะนำประเทศไทยก้าวสู่ Thailand 4.0 รองรับอนาคตที่มีความเป็นสังคมเมือง และสังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัยตามแนวโน้มภาวะสุขภาพที่เปลี่ยนแปลง โดยเน้นการส่งเสริมการจัดการระบบสุขภาพของประชาชนและชุมชน และเมื่อวิเคราะห์หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันพบว่าประเด็นที่เน้นส่วนใหญ่เป็นประเด็นด้านสุขภาพตามจุดเน้นของวิชาชีพ ยังขาดความเชื่อมโยงในด้านสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และการจัดการชุมชนในสังคมผู้สูงอายุ⁵ จากเหตุผลดังกล่าวนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2560 ซึ่งประกอบด้วย

รายวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ ภาคทฤษฎี จำนวน 2 หน่วยกิต และภาคปฏิบัติจำนวน 2 หน่วยกิต ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่เน้นแนวคิดและหลักการพยาบาลผู้สูงอายุและทฤษฎีผู้สูงอายุ กระบวนการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ การดูแลในระยะท้ายของชีวิตโดยใช้กระบวนการพยาบาลบนพื้นฐานการดูแลแบบองค์รวม และเสริมสร้างศักยภาพครอบครัวในการดูแล ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าจุดเน้นของรายวิชานี้เน้นในมิติด้านสุขภาพยังไม่ครอบคลุมถึงมิติในด้านสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต จึงเป็นทางเลือกที่นักศึกษาจะได้พัฒนาความรู้ความสามารถในการให้บริการผู้สูงอายุและสังคมของผู้สูงอายุ เป็นการตอบสนองความต้องการด้านการดูแลผู้สูงอายุ และนโยบายการพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรทุกช่วงวัย และการพัฒนาบัณฑิตพยาบาลให้มีสมรรถนะรองรับการดูแลผู้สูงอายุและครอบครัวในทุกระยะของสุขภาพและการเจ็บป่วยด้วยการพัฒนารายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการดูแลผู้สูงอายุสำหรับนักศึกษาพยาบาลรองรับนโยบายการพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต โดยมีขั้นตอนการพัฒนา ดังนี้

1. ประเมินความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต
2. พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต
3. ศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต

วิธีดำเนินการวิจัย

แบ่งออก 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพจนานุกรมศาสตร์บัณฑิต

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาขั้นตอนนี้ มี 4 กลุ่ม ได้แก่

1. อาจารย์พยาบาลที่ปฏิบัติงาน ณ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ในปีการศึกษา 2558 จำนวน 18 คน ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จากอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการสอนและนิเทศนักศึกษาพยาบาล ในรายวิชาการพยาบาลบุคคลที่มีปัญหาสุขภาพ และการพยาบาลครอบครัวและชุมชน และมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในชุมชน

2. นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง ชั้นปีที่ 2 และ 3 ในปีการศึกษา 2558 จำนวน 24 คน ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จากนักศึกษาที่ผ่านการเรียนและการฝึกประสบการณ์ในรายวิชาการพยาบาลบุคคลที่มีปัญหาสุขภาพ และการพยาบาลการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันการเจ็บป่วย

3. ผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 24 คน ได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยสุ่มจากหมู่บ้านที่มีชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ จังหวัดลำปาง ได้ชมรมผู้สูงอายุจำนวน 2 ชมรม คือ ชมรมผู้สูงอายุหมู่บ้านแม่ก่ง จำนวน 12 คน และชมรมผู้สูงอายุศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง จำนวน 12 คน

4. พยาบาลวิชาชีพ ในโรงพยาบาลสบปราบ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นมื่นและศรีหมวดเกล้า ในจังหวัดลำปาง จำนวน 20 คน ได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยสุ่มจากโรงพยาบาลชุมชนและส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ จังหวัดลำปาง ได้พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานโรงพยาบาลสบปราบ จำนวน 11 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นมื่น จำนวน 5 คน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศรีหมวดเกล้า จำนวน 4 คน

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วยแบบบันทึกผลการวิเคราะห์เอกสาร และบันทึกการสนทนากลุ่มครอบคลุมประเด็นหลัก 2 ประเด็น ได้แก่ ความคาดหวังต่อสมรรถนะของนักศึกษาพยาบาล และสมรรถนะที่มีอยู่ในปัจจุบันของ

นักศึกษาพยาบาล ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา โดยการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence : IOC) เท่ากับ 0.67 -1.00

วิธีดำเนินการวิจัย วิเคราะห์เอกสารประกอบด้วย นโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ สถานการณ์และแนวโน้มของผู้สูงอายุของโลก และประเทศไทย สภาพเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุ และหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555 ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2555 และจัดการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร และกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรรายวิชา

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อสรุปประเด็นในการกำหนดโครงสร้างหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรรายวิชา
เลือกเสรี รายวิชาพญควาวิทยาสังคมสำหรับ
นักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต

ขั้นตอนนี้เป็นการนำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาเสนอแก่คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรเพื่อร่างหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญควาวิทยาสังคมสำหรับหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร รายวิชาพญควาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต จำนวน 8 คน และผู้ทรงคุณวุฒิในการวิพากษ์หลักสูตร จำนวน 3 คน

เครื่องมือการวิจัย แบบบันทึกการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาพิทยาสังคม สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต จำนวน 24 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มุ่งประเมินในประเด็น 1) การเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคม 2) ความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรรายวิชาไปใช้ 3) ความเหมาะสมของเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชา 4) ความถูกต้องตามแนวคิด ทฤษฎี และ 5) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรรายวิชา โดยระดับคะแนน 5 หมายถึง หลักสูตรรายวิชาที่มีความเหมาะสมมากที่สุด และระดับคะแนน 1 หมายถึง หลักสูตรรายวิชาที่มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัย คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรประชุมร่วมกันทำการร่างหลักสูตร โดยนำข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นโครงสร้างหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รหัส ล.1008 วิชาพญาพิทยาสังคม สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต จากนั้นทำการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาหลักสูตรการพยาบาลผู้สูงอายุ ประกอบด้วย นักการศึกษา/นักการศึกษาพยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพยาบาลผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เชิงคุณภาพของความเหมาะสมของหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาพิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต

ขั้นตอนนี้เป็นการนำร่างหลักสูตรที่ผ่าน

การวิพากษ์จากคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร และการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของหลักสูตร โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) นักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง จำนวน 45 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาที่เลือกเรียนรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาพิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2558 และ 2) ผู้สูงอายุในความดูแลของนักศึกษาจำนวน 45 คน

เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือ 8 ชุด ได้แก่

ชุดที่ 1 แบบทดสอบแบบอัตนัยจำนวน 8 ข้อ ใช้ประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะความรู้

ชุดที่ 2 แบบประเมินเจตคติต่อผู้สูงอายุ ใช้ประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม จำนวน 10 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ โดยระดับคะแนน 4 หมายถึง นักศึกษาแสดงพฤติกรรมนั้นสม่ำเสมอหรือแสดงพฤติกรรมในระดับดีมาก และระดับคะแนน 1 หมายถึง นักศึกษาแสดงพฤติกรรมนั้นในระดับน้อยมาก หรือแสดงพฤติกรรมในระดับควรปรับปรุง

ชุดที่ 3 แบบประเมินการวิเคราะห์กรณีศึกษา ใช้ประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา จำนวน 5 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ แบ่งเกณฑ์การให้คะแนนเช่นเดียวกับชุดที่ 2

ชุดที่ 4 แบบประเมินการทำงานเป็นทีม ใช้ประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

จำนวน 8 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ แบ่งเกณฑ์การให้คะแนนเช่นเดียวกับ ชุดที่ 2

ชุดที่ 5 แบบประเมินความสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการพยาบาล ใช้ประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะการสื่อสารและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ของนักศึกษาจำนวน 6 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ แบ่งเกณฑ์การให้คะแนนเช่นเดียวกับชุดที่ 2

ชุดที่ 6 แบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน จำนวน 15 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยระดับคะแนน 5 หมายถึง ท่านพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมนั้นมากที่สุด และระดับคะแนน 1 หมายถึง ท่านพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมนั้นน้อยที่สุด

ชุดที่ 7 แบบประเมินความสามารถของตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ ใช้ประเมินการนำความรู้จากการเรียนการสอนไปใช้ในการพยาบาลผู้สูงอายุ จำนวน 15 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ โดยระดับคะแนน 4 หมายถึง ท่านรู้สึก และ/หรือปฏิบัติพฤติกรรมนั้นเป็นประจำสม่ำเสมอ และระดับคะแนน 1 หมายถึง ท่านไม่รู้สึก และ/หรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมนั้นเลย

ชุดที่ 8 แบบประเมินความสามารถของนักศึกษาในการดูแลผู้สูงอายุ ตามการรับรู้ของผู้สูงอายุ จำนวน 15 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ โดยระดับคะแนน 4 หมายถึง ท่านได้รับการดูแล/นักศึกษาปฏิบัติพฤติกรรมนั้นเป็นประจำ สม่ำเสมอ และระดับคะแนน 1 หมายถึง ท่านไม่ได้รับการดูแล/นักศึกษาไม่ปฏิบัติพฤติกรรมนั้นเลย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เครื่องมือชุดที่ 1 ผ่านการวิพากษ์ความถูกต้อง เหมาะสม และความตรงของข้อสอบโดยคณะกรรมการวิพากษ์ข้อสอบของวิทยาลัยฯ จำนวน 3 คน ซึ่งได้พิจารณาความสอดคล้องกับตารางการออกแบบข้อสอบ (Test blueprint)

เครื่องมือชุดที่ 2-6 เป็นแบบประเมินกลางของวิทยาลัยฯ ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (Item Objective Congruence Index : IOC) พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ ชุดที่ 2 ชุดที่ 3 และชุดที่ 6 เท่ากับ 0.8-1.0 ชุดที่ 4 และชุดที่ 5 เท่ากับ 0.6-1.0

เครื่องมือชุดที่ 7-8 ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา โดยการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.6-1.0 และตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยวิเคราะห์สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.826 และ 0.912 ตามลำดับ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวทยาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต โดยใช้การออกแบบวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มวัดครั้งเดียว (One-group posttest only design) ผู้ดำเนินการสอนหลัก ได้แก่ ผู้วิจัย และมีอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง จำนวน 6 คน เป็นอาจารย์ประจำกลุ่ม ใช้เวลาในการเรียนการสอนทั้งหมด 30 ชั่วโมง การคัดเลือกนักศึกษาเข้าร่วมการวิจัย ใช้การประชาสัมพันธ์ให้ลงทะเบียนเรียนโดยสมัครใจ มีการแจ้งผู้ร่วมวิจัยว่าการลงทะเบียนเข้าเรียนวิชา และการถอนตัวจากการเข้าร่วมวิจัยครั้งนี้ ไม่มีส่วนได้ผลเสียต่อการประเมินผลในรายวิชาอื่นๆ

2. ติดตามผลการใช้หลักสูตร หลังจากเสร็จสิ้นการเรียนการสอน 1 เดือน โดยมอบหมายให้นักศึกษาดูแลผู้สูงอายุ 1 ราย ในขณะที่นักศึกษาขึ้นฝึกปฏิบัติในรายวิชาบุคคลที่มีปัญหาสุขภาพ 2 โดยนักศึกษาใช้เวลาในการดูแลผู้สูงอายุ 18 ชั่วโมง และประเมินผลความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ

วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์คุณภาพของการใช้หลักสูตร

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลประเมินความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวทยาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต

1. ผลการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ พบว่ามีประเด็นสำคัญที่ต้องนำไปเพิ่มเติมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้นักศึกษา

พยาบาลมีความตระหนักในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีความรู้ความเข้าใจในนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และแนวคิดพฒณพลัง (Active ageing) เพื่อนำไปใช้ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบท ดังต่อไปนี้

1.1 แนวโน้มผู้สูงอายุ และสังคมสูงอายุ รวมถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับการสูงอายุ

1.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

1.3 แนวคิดพฒณพลัง (Active ageing) และการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพในการดูแลตนเอง

1.4 แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบสังสมทุกช่วงวัย

1.5 ระบบการดูแลสนับสนุนผู้สูงอายุ

1.6 การเสริมสร้างศักยภาพของครอบครัว และชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มจากนักศึกษาพยาบาล อาจารย์พยาบาลพยาบาลวิชาชีพ และผู้สูงอายุ ผลการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร ร่วมกับผลการวิเคราะห์หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555 พบว่ามีประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมเพื่อให้ นักศึกษาพยาบาลมีสมรรถนะตามที่คาดหวัง ดังต่อไปนี้

2.1. ด้านคุณธรรม จริยธรรม ประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมคือ 1) การเสริมสร้างความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ และต่อการยอมรับศักยภาพผู้สูงอายุ และ 2) การเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างด้านความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ของผู้สูงอายุ

2.2 ด้านความรู้ ประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมคือ

1) การศึกษาและวิเคราะห์แนวโน้มผู้สูงอายุ และสังคมสูงอายุ รวมถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับการสูงอายุ 2) แนวคิดการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพในการดูแลตนเอง และแนวคิด Active ageing และ 3) ความเข้าใจแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบสังคมทุกช่วงวัย

2.3 ด้านทักษะทางปัญญา ประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมคือ 1) ประสพการณ์ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์มาใช้ในการวิเคราะห์ 2) สามารถออกแบบชุมชนและการใช้เทคโนโลยีที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 3) สามารถออกแบบระบบการดูแลสนับสนุนผู้สูงอายุแบบสหวิทยาการ และ 4) สามารถออกแบบการบริหารจัดการองค์กรผู้สูงอายุโดยใช้สหวิทยาการ

2.4 ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมคือ 1) การเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างด้านความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ของผู้สูงอายุ และ 2) การเสริมสร้างศักยภาพของครอบครัว และชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ

2.5 ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมคือ การใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต

รายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต จำนวนหน่วยกิต 2(2-0-4)

1. ความมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต มีความมุ่งหมายดังนี้ 1) เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมที่เคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องหรือสาระสำคัญและกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมไทย ความมีคุณค่าของผู้สูงอายุ กระบวนการทัศน์ในการดูแลผู้สูงอายุ ภาวะพหุฒพลัง (Active ageing) สหวิทยาการกับการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งการบริหารจัดการองค์กรผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมพหุฒพลังและพัฒนาสังคมผู้สูงอายุแบบสังคมทุกช่วงวัย 3) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำข้อมูลและหลักฐานไปใช้ในการอ้างอิงและแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุอย่างมีวิจารณญาณ 4) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำงานเป็นทีม ทั้งบทบาทผู้นำและสมาชิกทีมของทีมการพยาบาลทีมสุขภาพ และทีมในชุมชนของระบบบริการสาธารณสุขทุกระดับและในบริบท หรือสถานการณ์ที่แตกต่างกัน และ 5) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติของการพยาบาลผู้สูงอายุ การนำเสนอรูปแบบหรือโครงการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ

2. สาระสำคัญของหลักสูตรรายวิชาประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมไทย ชีวิตและคุณค่าของผู้สูงอายุ กระบวนการทัศน์ใหม่ในการดูแลผู้สูงอายุ แนวคิดภาวะพหุฒพลัง (Active ageing) สหวิทยาการกับการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ และการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมพหุฒพลังและพัฒนาสังคมผู้สูงอายุแบบสังคมทุกช่วงวัย โดยแบ่งเนื้อหาสาระเป็น 6 หน่วยการเรียนรู้ กำหนดให้มีการเรียนการสอนหน่วยการเรียนรู้ละ 4 ถึง 6 ชั่วโมง รวมเวลา

ที่ใช้ในการเรียนการสอนทั้งรายวิชา 30 ชั่วโมง

3. กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรรายวิชา
ใช้การเรียนรู้แบบการตรวจสอบจากประสบการณ์
(Experience Validation Learning) ซึ่งมี 4
ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 Preconception : ขั้นตอน
การสร้างมโนทัศน์ โดยใช้วิธีการทบทวนแนวคิด/
ความรู้เดิมของผู้เรียนเกี่ยวกับผู้สูงอายุก่อน
เชื่อมโยงเข้าสู่แต่ละหัวข้อ

ขั้นตอนที่ 2 Experience : ขั้นสร้าง
ประสบการณ์การเรียนรู้ โดยจัดสถานการณ์
ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องราว
ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้
เปรียบเทียบ และเชื่อมโยงความรู้เชิงทฤษฎีไปสู่
ประสบการณ์จริง

ขั้นตอนที่ 3 Validity : ขั้นตรวจสอบความรู้
โดยจัดการเรียนการสอนให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนที่ได้รับ
ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน รวมถึงการย้อนกลับ
ไปหาประสบการณ์เพิ่มเติม เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 4 Integrating : ขั้นบูรณาการ
ความรู้และประสบการณ์ โดยการนำข้อสรุปของ
การเรียนรู้ไปอธิบายประสบการณ์ที่ได้รับในครั้ง
ต่อไป

4. การวัดและประเมินผล การประเมิน
ผลการเรียนรู้ของนักศึกษาในรายวิชาเลือกเสรี
รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษา
พยาบาลศาสตรบัณฑิต เป็นการตรวจสอบตาม
มาตรฐานผลการเรียนรู้ 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม
จริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทาง
ปัญญา 4) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
และความรับผิดชอบ และ 5) ด้านทักษะการ

วิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและเทคโนโลยี
สารสนเทศ

ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร
รายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคม
สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต พบว่า
องค์ประกอบด้านความมุ่งหมายของหลักสูตร
ด้านสาระสำคัญของหลักสูตร และด้านกิจกรรม
การเรียนรู้ในหลักสูตรรายวิชามีความเหมาะสม
ระดับดีมาก ส่วนองค์ประกอบและด้านการวัด
และประเมินผลมีความเหมาะสมอยู่ในระดับดี

**ตอนที่ 3 ผลการประเมินประสิทธิผล
ของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุ
ฒาวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร
บัณฑิต**

1. ผลการประเมินมาตรฐานการเรียนรู้
รายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุฒาวิทยาสังคมสำหรับ
นักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต สรุปได้ดังนี้

1.1 สมรรถนะของนักศึกษาด้านคุณธรรม
จริยธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.31$,
SD = 0.57)

1.2 สมรรถนะด้านความรู้ของนักศึกษา
มีคะแนนเฉลี่ย 66 จากคะแนนเต็ม 80
โดยนักศึกษาทุกคนผ่านเกณฑ์ที่ร้อยละ 70

1.3 สมรรถนะด้านทักษะทางปัญญาของ
นักศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.54$,
SD = 0.34)

1.4 สมรรถนะด้านทักษะความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบของนักศึกษา
มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.43$, SD = 0.24)

1.5 สมรรถนะด้านทักษะการสื่อสาร
และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักศึกษามีค่า
เฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.41$, SD = 0.23)

2. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพดวท วิทยาลัยสงฆ์สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.13$, $SD = 0.16$)

3. ผลการนำความรู้จากการเรียนการสอนรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพดวท วิทยาลัยสงฆ์สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิตไปใช้ให้การพยาบาลผู้สูงอายุ พบว่านักศึกษาประเมินตนเองว่าความสามารถของตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.19$, $SD = 0.18$) ส่วนผู้สูงอายุประเมินว่าความสามารถของนักศึกษาในการดูแลผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 3.52$, $SD = 0.21$)

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพดวท วิทยาลัยสงฆ์สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต เป็นไปเพื่อเป้าหมายในการปรับปรุงพัฒนารายวิชาให้มีความเหมาะสมทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและภาวะสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ใหม่⁶ เนื่องจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปางเป็นสถาบันอุดมศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งโลกได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทุกด้านทั้งในด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ทำให้สถาบันอุดมศึกษามีความจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตรให้ทันสมัย มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้สามารถตอบสนองความต้องการกำลังคนในระบบสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็ว⁷ โดยการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรีครั้งนี้ครอบคลุมตั้งแต่องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรรายวิชาที่ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระและจำนวนชั่วโมง กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย การประเมินความจำเป็นและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร การสร้างหลักสูตรโดยกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรในการวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Hilda Taba⁸ ที่กำหนดไว้ดังนี้ 1) การวินิจฉัยความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ 3) การเลือกเนื้อหาสาระ 4) การจัดองค์ประกอบของเนื้อหา 5) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ 6) การจัดองค์ประกอบของประสบการณ์การเรียนรู้ และ 7) การวินิจฉัยสิ่งที่ประเมิน วิธีการและเครื่องมือในการประเมินการพัฒนาหลักสูตร ครั้งนี้ยังเป็นไปตามหลักการสร้างหลักสูตรของ Tyler⁹ ที่ระบุขั้นตอนการสร้างหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผนหลักสูตร 2) การออกแบบหลักสูตร 3) การจัดการหลักสูตร และ 4) การประเมินหลักสูตร

ในขั้นตอนของการประเมินความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพดวท วิทยาลัยสงฆ์ พบว่ามีประเด็นสำคัญที่ต้องนำไปเพิ่มเติมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้นักศึกษาพยาบาลมีความตระหนักในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีความรู้ความเข้าใจในนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ สามารถส่งเสริมสุขภาพ และดูแลผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากพบว่าในปัจจุบันข้อมูลด้านประชากร

แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” เนื่องจากมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดแล้ว จากนั้นประเทศไทยจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” คือเป็นสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จากแนวโน้มการคาดการณ์ประชากรวิเคราะห์ได้ว่าในอนาคตเมื่อสังคมไทยสูงวัยมากขึ้น ความต้องการการดูแลและยาระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุก็จะเพิ่มสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว^{1,2} ข้อมูลเหล่านี้เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับนโยบายด้านการดูแลผู้สูงอายุที่กำหนดเป้าหมายไว้ว่าผู้สูงอายุจะต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองเท่าที่ผู้สูงอายุจะทำได้ และใช้ความสามารถนั้นในการช่วยเหลือตนเองโดยการเตรียมความพร้อมและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน สังคม และมีการจัดทรวัดกรรมหรือสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ¹⁰ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและนโยบายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าบุคลากรด้านสุขภาพในปัจจุบันนอกจากจะมีสมรรถนะในด้านทักษะวิชาชีพแล้ว ยังมีความจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถเพิ่มจากที่มีอยู่เดิมในด้านการวิเคราะห์แนวโน้มผู้สูงอายุ ความเข้าใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ แนวคิดในการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพในการดูแลตนเอง รวมถึงความสามารถในการจัดการหรือเอื้ออำนวยระบบการดูแลสนับสนุนผู้สูงอายุ

ผลการประเมินความจำเป็นจากบริบทสังคม และนโยบายด้านผู้สูงอายุดังกล่าว มีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มจาก นักศึกษาพยาบาล อาจารย์พยาบาล พยาบาล

วิชาชีพ และผู้สูงอายุ ที่พบว่าต้องเพิ่มเติมเนื้อหา และประสบการณ์เพื่อให้นักศึกษาพยาบาลมีความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ ยอมรับศักยภาพผู้สูงอายุ มีแนวคิดการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพในการดูแลตนเอง โดยพยาบาลอาจจะต้องมีบทบาทในการออกแบบชุมชนและการใช้เทคโนโลยีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งประเด็นของการออกแบบชุมชนและการใช้เทคโนโลยีมาส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนี้เป็นไปตามแนวคิดของ Lawton¹¹ ที่เสนอว่า การส่งเสริมชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงความสามารถเชิงพฤติกรรมของผู้สูงอายุ ความสุขทางจิตใจ และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ ซึ่งแบ่งเป็นด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อมด้านสังคม และเมื่อพิจารณาจากผลการประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2555 พบว่าเนื้อหาทฤษฎีวิชาเน้นการดูแลผู้สูงอายุในมิติสุขภาพและการพยาบาล ยังไม่พบประเด็นที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับแนวคิดทางสังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรีเพิ่มขึ้นมาเพื่อพัฒนาให้นักศึกษาพยาบาลมีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

องค์ประกอบของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพาหนะวิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ที่ประกอบด้วย ความมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชา และสาระสำคัญของหลักสูตรรายวิชา ที่มุ่งเน้นให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ และมีเจตคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุไทยในทศวรรษหน้าครอบคลุมประเด็นสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ศาสนาและวัฒนธรรม และสุขภาพของผู้สูงอายุ รวมถึงแนวคิดภาวะพลุดมพลัง (Active ageing) ซึ่งสอดคล้องกับ

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564)¹² และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556³ ซึ่งได้กำหนดนโยบายและมาตรการในการนำกระบวนการทัศนเชิงบวกมาใช้ในการสร้างสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและการเพิ่มคุณค่าการมีชีวิตอยู่ของผู้สูงอายุ เปลี่ยนมุมมองของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุว่าเป็นภาวะพึ่งพิงให้เป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณค่าทางสังคม รวมทั้งการกำหนดยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับระบบการดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น การให้บริการด้านสุขภาพ การจัดสวัสดิการทางสังคม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมพยาบาลเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพ ก็เป็นอีกกลยุทธ์หนึ่ง ที่จะต้องคำนึงถึงสภาพสังคม และปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

ประสิทธิผลของหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวิตยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ที่พบว่า ผู้เรียนมีผลการประเมินมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับดีทั้ง 5 ด้าน เป็นผลมาจากการผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความคิดของนักศึกษา ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวิตยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ได้กำหนดให้ใช้การเรียนรู้แบบการตรวจสอบจากประสบการณ์ (Experience Validation Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นการทบทวนความรู้เดิม และการหาประสบการณ์เพื่อตรวจสอบความรู้ให้ถูกต้องแจ่มชัด ก่อนที่จะบูรณาการความรู้ไปสู่การปฏิบัติ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นไปตามแนวคิดของ “การเรียนรู้จากประสบการณ์” (Experiential learning) ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้น

อย่างต่อเนื่องตามแนวคิดของ Kolb's model¹³ เป็นวงจรของการเรียนรู้ที่การได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะจะอยู่ในกระบวนการของการเรียนรู้/มีส่วนร่วมในประสบการณ์เชิงรูปธรรม มีการสังเกตอย่างไตร่ตรองร่วมกับกระบวนการสะท้อนคิด ในสิ่งที่ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ และมีการทดลองปฏิบัติจากองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มา การจัดการเรียนการสอนรูปแบบนี้จึงถือว่าเป็นการเรียนการสอน และการสร้างความรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานการพัฒนาระบวนการเรียนรู้ที่ดึงความสามารถของผู้เรียนออกมาในรูปของการเรียนรู้ที่เรียกว่า Active learning ซึ่งผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหามากขึ้น

ผลของการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวิตยาสังคม นอกจากจะทำให้ให้นักศึกษาบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาผลการเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแล้ว ยังพบว่านักศึกษาสามารถนำความรู้จากการเรียนการสอนรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพญาวิตยาสังคมไปใช้ในการพยาบาลผู้สูงอายุ โดยนักศึกษาประเมินตนเองว่าความสามารถของตนเองในการดูแลผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี สอดคล้องกับที่ผู้สูงอายุประเมินว่าความสามารถของนักศึกษาในการดูแลผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ กิตติคม คาวีรัตน์¹⁴ ที่ทดลองใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติ และความรับผิดชอบของนักศึกษาสูงกว่าก่อนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และเป็นไปในทางเดียวกับผลการวิจัยของ นิดา ลาภศรีสวัสดิ์¹⁵

ที่ ศึกษาการพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของนักศึกษาโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังกับมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น พบว่าหลังเข้าร่วมโครงการนักศึกษาส่วนใหญ่มีคะแนนทักษะความรู้ความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ยังพบว่า หลังเข้าร่วมโครงการนักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมั่นใจในการใช้ภาษาญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น และมีการสนทนาสนทนาระหว่างภาษาญี่ปุ่น นักศึกษาสามารถโต้ตอบสื่อสารด้วยภาษาญี่ปุ่นได้อย่างราบรื่นและมีสีหน้าแสดงความสนุก จึงสามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีมาตรฐานผลการเรียนรู้ครบถ้วนทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ทักษะปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และการสื่อสารและเทคโนโลยี การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุวิทยาสาส์มสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิตครั้งนี้ทำให้ได้หลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระที่ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสังคม รองรับนโยบายด้านผู้สูงอายุ มีแนวคิดที่สอดคล้องกับทศวรรษที่ 21 ใหม่ในการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ และยังมีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ที่เรียกว่า Active learning ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีในทางเดียวกับผลการวิจัยของ นิดา ลากศรีสวัสดิ์¹⁵ ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การนำหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุวิทยาสาส์มสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ไปใช้ในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต นักศึกษาควรผ่านการเรียนรายวิชาที่เป็นพื้นฐานการพยาบาลผู้สูงอายุมาก่อน เช่น รายวิชาการพยาบาลบุคคลที่มีปัญหาสุขภาพของหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก รวมถึงรายวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดอื่นๆ เพื่อให้มีการต่อยอดความรู้อย่างต่อเนื่อง

2. ผู้บริหารการพยาบาลควรนำหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรี รายวิชาพหุวิทยาสาส์มสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิตไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในสถานบริการสุขภาพ โดยเน้นเนื้อหาสาระของรายวิชาเสรี รายวิชาพหุวิทยาสาส์ม และกระบวนการเรียนรู้แบบ Experience Validation Learning เพราะพบว่า เป็นเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาสมรรถนะพยาบาลได้ทั้งด้านความรู้ การคิด เจตคติ รวมถึงการนำไปปฏิบัติกับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

3. ควรนำกระบวนการเรียนรู้แบบ Experience Validation Learning ไปใช้ในรายวิชาอื่นๆ เพราะจากการวิจัยพบว่าวิธีการนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างความรู้ของนักศึกษา และเป็นวิธีการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้เรียนรู้จากสภาพจริง มีความสุขจากการเรียนรู้ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

4. ในกรณีที่บางหลักสูตรไม่สามารถนำรายวิชานี้ไปกำหนดเพิ่มเติมในหลักสูตรได้อาจจะนำเนื้อหาสาระของรายวิชานี้ไปสอดแทรกเข้ากับเนื้อหาวิชาเดิมที่มีอยู่ เพื่อให้นักศึกษาพยาบาลมีความเข้าใจและมีมุมมองต่อผู้สูงอายุในด้าน Active ageing ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายการส่งเสริมสุขภาพ และจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุที่หลากหลายยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ศึกษาผลการนำหลักสูตรรายวิชาเลือกเสรีรายวิชาพญตววิทยาสังคมสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรสุขภาพ โดยการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมผ่านระบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และติดตามผลที่เกิดกับผู้สูงอายุ เช่น ภาวะสุขภาพ ความสามารถในการดูแลตนเอง หรือคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชัน; 2557.
2. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ; 2558.
3. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: เจ. เอส. การพิมพ์; 2550.
4. World Health Organization (WHO). Active Ageing, A Policy Framework. [Internet]. [เข้าถึงเมื่อ 27 สิงหาคม 2559]. Available from : <http://www.who.int/hpr/ageing/ageingdiscussion.pdf>.
5. จรวยพร ทะแกลัวพันธุ์, ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ, รุ่งนภา สุตินันท์โอภาส, ปานจันทร์ อิ่มหน้า. การประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2555. ลำปาง: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง; 2559.
6. Good CV. Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill Book; 1973.
7. วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อาร์ แอนด์ พรินท์; 2554.
8. Taba H. Curriculum development: theory and practice. New York: Brace & World; 1962.
9. Tyler RW. Basic Principle of Curriculum and Instruction. Chicago: University of Chicago Press; 1949.
10. ระวี สัจฉาภรณ์. แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุศักยภาพในผู้สูงอายุ. วารสารวิทยาลัยการศึกษาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ 2556;34(3):471-90.
11. Lawton MP. Environment and other determinants of well-being in older people. Gerontologist 1983;23(4):349-57.
12. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี; 2545.
13. Kolb DA. Experiential Learning. New Jersey: A Simon & Schuster Company; 1984.
14. กิตติคม คาวีรัตน์. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ. [วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน]. มหาวิทยาลัยศิลปากร; 2553.
15. นิดา ลากศรีสวัสดิ์. การพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของนักศึกษาโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังกับมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการทางการศึกษาระดับชาติครั้งที่ 2 “การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตจริง: การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่ประชาคมอาเซียน. วันที่ 11 พฤษภาคม 2555; ม.ป.ท.: หน้า 1-9.